

Верховний
Суд

Притягнення до субсидіарної та солідарної відповідальності у справах про банкрутство.

Регулювання статусу забезпечених кредиторів.

Олександр Банасько

Суддя судової палати для розгляду справ про банкрутство Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду

- 1) Притягнення до субсидіарної відповідальності у справах про банкрутство.
- 2) Притягнення до солідарної відповідальності керівника боржника.
- 3) Регулювання статусу забезпечених кредиторів.
- 4) Проблемні питання.

1) Притягнення до субсидіарної відповідальності у справах про банкрутство.

Нормативне регулювання інституту субсидіарної відповідальності у справах про банкрутство

Частиною п'ятою статті 41 Закону про банкрутство в редакції від 19.01.2013 передбачено, що під час здійснення своїх повноважень ліквідатор має право заявити вимоги до третіх осіб, які відповідно до законодавства несуть **субсидіарну відповідальність** за зобов'язаннями боржника у зв'язку з доведенням його до банкрутства. Розмір зазначених вимог визначається з різниці між сумою вимог кредиторів і ліквідаційною масою.

У разі банкрутства боржника з вини його засновників (учасників, акціонерів) або інших осіб, у тому числі з вини керівника боржника, які мають право давати обов'язкові для боржника вказівки чи мають можливість іншим чином визначати його дії, на засновників (учасників, акціонерів) боржника-юридичної особи або інших осіб у разі недостатності майна боржника може бути покладена **субсидіарна відповідальність** за його зобов'язаннями.

Стягнені суми включаються до складу ліквідаційної маси і можуть бути використані тільки для задоволення вимог кредиторів у порядку черговості, встановленому цим Законом.

Нормативне регулювання інституту субсидіарної відповідальності у справах про банкрутство

Частиною другою статті 61 КУзПБ під час здійснення своїх повноважень ліквідатор, кредитор має право заявити вимоги до третіх осіб, які відповідно до законодавства несуть **субсидіарну відповідальність** за зобов'язаннями боржника у зв'язку з доведенням його до банкрутства. Розмір зазначених вимог визначається з різниці між сумою вимог кредиторів і ліквідаційною масою.

У разі банкрутства боржника з вини його засновників (учасників, акціонерів) або інших осіб, у тому числі з вини керівника боржника, які мають право давати обов'язкові для боржника вказівки чи мають можливість іншим чином визначати його дії, на засновників (учасників, акціонерів) боржника-юридичної особи або інших осіб у разі недостатності майна боржника може бути покладена **субсидіарна відповідальність** за його зобов'язаннями.

Стягнені суми включаються до складу ліквідаційної маси і можуть бути використані тільки для задоволення вимог кредиторів у порядку черговості, встановленому цим Законом.

Підстави для притягнення до субсидіарної відповідальності

Визначене частиною п'ятою статті 41 Закону про банкрутство, частиною другою статті 61 КУзПБ господарське правопорушення, за вчинення якого засновники (учасники, акціонери), керівник боржника та інші особи, які мають право давати обов'язкові для боржника вказівки чи мають можливість іншим чином визначати його дії, можуть бути притягнуті до субсидіарної відповідальності поряд з боржником у процедурі банкрутства у разі відсутності майна боржника, має обґрунтовуватися судами шляхом встановлення складу такого правопорушення (**об'єкта, об'єктивної сторони, суб'єкта та суб'єктивної сторони**).

Об'єктом цього правопорушення є суспільні відносини у певній сфері, у даному випадку – права кредитора (-ів) на задоволення його (їх) вимог до боржника у справі про банкрутство за рахунок активів боржника, що не можуть бути задоволені внаслідок відсутності майна у боржника.

Об'єктивну сторону такого правопорушення складають дії або бездіяльність певних фізичних осіб та/або юридичних осіб, пов'язаних з боржником, що призвели до відсутності у нього майнових активів для задоволення вимог кредиторів.

Суб'єктами правопорушення є особи визначені частиною п'ятою статті 41 Закону про банкрутство (до 21.10.2019), частиною другою статті 61 КУзПБ (від 21.10.2019).

Суб'єктивною стороною правопорушення для застосування субсидіарної відповідальності є ставлення особи до вчинюваних нею дій чи бездіяльності (мотиву, мети, умислу чи необережності суб'єкта правопорушення).

Зміст субсидіарної відповідальності

Субсидіарна відповідальність у справах про банкрутство є **самостійним цивільно-правовим видом відповідальності**, який за заявою ліквідатора покладається на засновників (учасників, акціонерів) або інших осіб, у тому числі керівника боржника при наявності підтвердження вини вказаних осіб у доведенні юридичної особи (боржника у справі про банкрутство) до стану неплатоспроможності. Для застосування такої відповідальності необхідним є встановлення судом складових елементів господарського правопорушення як об'єкт, об'єктивна сторона, суб'єкт та суб'єктивна сторона правопорушення.

Субсидіарна відповідальність за доведення до банкрутства за своєю правовою природою є **відповідальністю за зловживання суб'єктивними цивільними правами, які завдали шкоди кредиторам**.

Актуальна судова практика щодо субсидіарної відповідальності

Постанова КГС у складі ВС від 22.04.2021 у справі № 915/1624/16

Щодо суб'єктів субсидіарної відповідальності та підстав її застосування

Системний аналіз змісту абзацу 1 частини п'ятої статті 41 Закону про банкрутство, абзацу 1 частини другої статті 61 КУзПБ у взаємозв'язку з іншими нормами законодавства свідчить, що до третіх осіб, які несуть субсидіарну відповідальність за зобов'язаннями боржника, у зв'язку з доведенням його до банкрутства відносяться **будь-які особи**, наслідком дій або бездіяльності яких стало банкрутство юридичної особи.

На особу, яка отримала вигоду з протиправної, в т.ч. недобросовісної поведінки керівника чи засновників боржника поширюються правила субсидіарної відповідальності за якими суб'єктом субсидіарної відповідальності може бути **особа, яка отримала істотну** (відносно масштабу діяльності боржника) **вигоду у вигляді збільшення активів, яка не могла б утворитися у випадку відповідності дій засновників та керівника боржника закону, в т.ч. принципу добросовісності.**

Статтею 61 КУзПБ від 21.10.2019, статтею 41 Закону про банкрутство до 21.10.2019 закріплено **правову презумпцію субсидіарної відповідальності осіб**, що притягуються до неї, складовими якої є недостатність майна ліквідаційної маси для задоволення вимог кредиторів та наявність ознак доведення боржника до банкрутства, **яка є спростовною**, оскільки передбачає можливість цих осіб довести відсутність своєї вини у банкрутства боржника та уникнути відповідальності.

(Постанова КГС ВС від 01.06.2021 у справі № 911/2243/18 - якщо після визнання боржника банкрутом за наявності ознак доведення до банкрутства юридичної особи – боржника погашення заборгованості банкрута є неможливим внаслідок дій та (або) бездіяльності засновників (учасників, акціонерів) або інших осіб, у тому числі керівника боржника, які мають право давати обов'язкові для боржника вказівки чи мають змогу іншим чином визначати його дії, **то такі особи можуть бути притягнуті до субсидіарної відповідальності за заборгованістю боржника доки такі особи не доведуть протилежного.**

Актуальна судова практика щодо субсидіарної відповідальності

Постанова КГС у складі ВС від 22.04.2021 у справі № 915/1624/16

Щодо розміру субсидіарної відповідальності

Розмір вимог ліквідатора до третіх осіб, які відповідно до законодавства несуть субсидіарну відповідальність за зобов'язаннями боржника у зв'язку з доведенням його до банкрутства за приписами статті абзацу 1 частини п'ятої статті 41 Закону про банкрутство (до 21.10.2019), абзацу 1 частини другої статті 61 КУзПБ визначається з різниці між сумою вимог кредиторів і ліквідаційною масою.

Вартість майна, яке було виведено з активів боржника не впливає на розмір субсидіарної відповідальності, а визначенню розміру останньої передуює формування ліквідаційної маси.

Цілком очевидно, що така законодавча конструкція визначає субсидіарну відповідальність в якості санкції за недобросовісні і нерозумні дії та спрямована на стимулювання добросовісності дій боржника та прискання протиправних дій зі сторони засновників, керівника боржника, інших осіб з метою захисту інтересів кредиторів і гарантування погашення їх вимог в максимально можливому розмірі.

Актуальна судова практика щодо субсидіарної відповідальності

Постанова КГС у складі ВС від 22.04.2021 у справі № 915/1624/16

Щодо ефективності обраного ліквідатором способу захисту інтересів боржника та кредиторів

Не може бути підставою для відмови у задоволенні заяви ліквідатора про покладення субсидіарної відповідальності неналежність обраного ним способу захисту інтересів боржника та кредиторів з огляду на відсутність спростування (оскарження) відповідних дій (спростування презумпції правомірності правочину, оскарження ухвалених юридичною особою рішень тощо), оскільки визначальним у застосуванні цієї відповідальності із урахуванням правової конструкції частини п'ятої статті 41 Закону про банкрутство, частини другої статті 61 КУзПБ є використання особою належних їй суб'єктивних прав на шкоду інтересам боржника та кредиторів, що призвело до неплатоспроможності боржника, а не спростування правомірності прийнятих нею рішень, вчинених дій та правочинів тощо.

Актуальна судова практика щодо субсидіарної відповідальності

Постанова судової палати з розгляду справ про банкрутство КГС у складі ВС від 20.10.2022 у справі № 911/3554/17 (911/401/21)

Щодо ставки судового збору за подання до господарського суду заяви (ліквідатора) про покладення субсидіарної відповідальності на третіх осіб

Заява ліквідатора про покладення субсидіарної відповідальності на особу винну у доведенні до банкрутства боржника розглядається за правилами ГПК України у межах справи про банкрутство в порядку визначеному ст. 7 КУзПБ і судовим збором не оплачується, оскільки таку оплату не передбачено Законом України "Про судовий збір".

Під час оскарження в судах апеляційної та касаційної інстанції судових рішень, які прийняті за результатом розгляду заяви ліквідатора про покладення субсидіарної відповідальності на особу винну у доведенні до банкрутства боржника, судовий збір підлягає сплаті як на ухвалу суду, який становить 1 розмір прожиткового мінімуму для працездатних осіб відповідно до пп. 7 п. 2 ч. 2 ст. 4 Закону України "Про судовий збір" в незалежності від того, яке судове рішення ухвалив суд першої інстанції - ухвалу або рішення.

2) Притягнення до солідарної відповідальності керівника боржника.

Нормативне регулювання інституту солідарної відповідальності у справах про банкрутство

Частиною шостою статті 95 Закону про банкрутство в редакції від 19.01.2013 передбачено, що власник майна боржника (уповноважена ним особа), керівник боржника, голова ліквідаційної комісії (ліквідатор), які допустили порушення вимог частини першої цієї статті, **несуть солідарну відповідальність** за незадоволення вимог кредиторів.

Питання порушення власником майна боржника (уповноваженою ним особою), керівником боржника, головою ліквідаційної комісії (ліквідатором) вимог частини першої цієї статті підлягає розгляду господарським судом при проведенні ліквідаційної процедури відповідно до цього Закону. У разі виявлення такого порушення про це зазначається в ухвалі господарського суду про затвердження ліквідаційного балансу та звіту ліквідатора банкрута, що є підставою для подальшого звернення кредиторів до власника майна боржника (уповноваженої ним особи), керівника боржника, голови ліквідаційної комісії (ліквідатора).

Частиною шостою статті 34 КУзПБ визначено, що боржник зобов'язаний у місячний строк звернутися до господарського суду із заявою про відкриття провадження у справі у разі, якщо задоволення вимог одного або кількох кредиторів призведе до неможливості виконання грошових зобов'язань боржника в повному обсязі перед іншими кредиторами (загроза неплатоспроможності), та в інших випадках, передбачених цим Кодексом.

Якщо керівник боржника допустив порушення цих вимог, він несе солідарну відповідальність за незадоволення вимог кредиторів. Питання порушення керівником боржника зазначених вимог підлягає розгляду господарським судом **під час здійснення провадження у справі**. У разі виявлення такого порушення про це зазначається в ухвалі господарського суду, що є підставою для подальшого звернення кредиторів своїх вимог до зазначеної особи.

Актуальна судова практика щодо солідарної відповідальності

Постанова КГС ВС від 23.03.2021 у справі № 910/3191/20

Щодо змісту солідарної відповідальності та підстав для її покладення на керівника боржника

Солідарна відповідальність керівника боржника – це вид спеціальної цивільно-правової відповідальності, відповідно до якої при здійсненні провадження у справі про банкрутство керівник боржника, який не звернувся до господарського суду у місячний термін у разі наявності загрози неплатоспроможності підлягає притягненню до солідарної відповідальності за незадоволення вимог кредиторів відповідно до заяви кредитора, після виявлення такого порушення ухвалою господарського суду.

Актуальна судова практика щодо солідарної відповідальності

Постанова КГС ВС від 15.06.2021 у справі № 910/2971/20

Щодо змісту солідарної відповідальності та підстав для її покладення на керівника боржника

Підставою для застосування солідарної відповідальності є необхідність доведення заявником та встановлення судом **двох юридичних фактів**:

- порушення визначеного абзацом другим частини шостою статті 34 КУзПБ місячного строку;
- наявність у боржника протягом цього строку та/або більше ознак загрози неплатоспроможності боржника.

Умовами/складовими для встановлення щодо боржника такого складного за своїм змістом юридичного факту як **загроза неплатоспроможності боржника** є одночасна (зокрема протягом місячного періоду, визначеного частиною шостою статті 34 КУзПБ) наявність, в свою чергу, таких юридичних фактів:

(1) існування у боржника щонайменше перед двома кредиторами зобов'язань, строк виконання яких настав та визначається за правилами закону, що регулює відповідні правовідносини (купівлі-продажу, поставки, підряду, позики, бюджетні та податкові тощо);

(2) розмір всіх активів боржника є меншим, ніж сумарний розмір зобов'язань перед всіма кредиторами боржника, строк виконання яких настав за правилами закону, що регулює відповідні правовідносини (купівлі-продажу, поставки, підряду, позики, бюджетні та податкові тощо), тобто такий майновий стан боржника за всіма його показниками (основними фондами, дебіторською заборгованістю, строк виконання зобов'язань щодо якої настав, тощо), який за оцінкою сукупної вартості всіх активів Боржника очевидно не здатний забезпечити задоволення вимог виконання зобов'язань перед всіма кредиторами, строк виконання яких настав, ні у добровільному, ні у передбаченому законом примусовому порядку.

Актуальна судова практика щодо солідарної відповідальності

Постанова КГС у складі ВС від 09.06.2022 у справі № 904/76/21

Притягнення керівників, засновників (учасників, акціонерів) боржника, інших осіб боржника до солідарної та субсидіарної відповідальності є **винятковим механізмом відновлення порушених прав кредиторів**. Істотна та явна диспропорція між зобов'язаннями та активами по суті неплатоспроможного боржника та **непоінформованість про це кредиторів цілком очевидно порушують права останніх**. У зв'язку з цим для захисту майнових інтересів кредиторів боржника запроваджено правове регулювання своєчасного інформування керівником юридичної особи його кредиторів про неплатоспроможність (недостатність майна) боржника.

Сутність солідарної відповідальності полягає у залученні керівника боржника – юридичної особи щодо якої здійснюється провадження у справі про банкрутство, до солідарного обов'язку з виконання грошових зобов'язань боржника як правового механізму захисту та **відновлення прав кредиторів, які будучи своєчасно необізнаними з його вини про стан неплатоспроможності боржника**, а саме про суттєву диспропорцію між обсягом зобов'язань боржника і розміром його активів, вступили з ним у правовідносини (хоча могли б не вступати) внаслідок чого позбавлені можливості задовольнити наявні в них вимоги до боржника.

Тлумачення змісту частини шостої статті 34 КУзПБ свідчить, що **суб'єктом солідарної відповідальності** є виключно **керівник боржника**, в тому числі колишній керівник, оскільки наведена норма не містить жодних обмежень покладення такої відповідальності на керівника боржника, **повноваження якого** на час відкриття/здійснення провадження у справі про банкрутство **припинились**.

Актуальна судова практика щодо солідарної відповідальності

Постанова КГС у складі ВС від 09.06.2022 у справі № 904/76/21

Тлумачення норм статей 13, 92 ЦК України у взаємозв'язку з положеннями статті 34 КУзПБ свідчить, що **керівник боржника зобов'язаний діяти добросовісно, розумно не лише по відношенню до юридичної особи, а й щодо кредиторів** та враховуючи права та законні інтереси останніх, зокрема, **повинен своєчасно їх інформувати про стан неплатоспроможності боржника, сприяти їм в отриманні такої інформації, що має вплив на прийняття ними рішень щодо порядку взаємодії з боржником.**

Невиконання керівником вимог абзацу першого частини шостої статті 34 КУзПБ щодо звернення до суду в місячний строк за наявності визначених цією нормою підстав із заявою про відкриття провадження у справі про банкрутство боржника **свідчить по суті про недобросовісне приховування ним від кредиторів інформації щодо незадовільного майнового становища боржника.**

Така поведінка керівника боржника **має наслідком нерозумне та недобросовісне прийняття неплатоспроможним боржником додаткових боргових зобов'язань** за умов, коли не можуть бути виконані існуючі, **свідому неможливість задоволення боржником вимог нових кредиторів від яких були приховані дійсні факти**, і як наслідок виникнення збитків в цих кредиторів введених в оману щодо стану платоспроможності боржника.

Актуальна судова практика щодо солідарної відповідальності

Постанова КГС у складі ВС від 09.06.2022 у справі № 904/76/21

Тлумачення абзацу другої частини шостої статті 34 КУЗПБ із застосуванням філологічного та логічного способів його інтерпретації для цілей покладення на керівника боржника, у разі допущення ним порушення вимог наведених в абзаці першому цієї норми, солідарної відповідальності за незадоволення вимог кредиторів дозволяє виокремити такі **два взаємопов'язаних між собою етапи порядку її застосування:**

I етап – розгляд господарським судом питання наявності підстав для покладення на керівника боржника солідарної відповідальності, що передбачає з'ясування дотримання керівником боржника вимог абзацу першого цієї норми, в тому числі наявності ознак загрози неплатоспроможності, моменту виникнення загрози неплатоспроможності боржника, належного та своєчасного виконання відповідного обов'язку керівником боржника тощо;

II етап – звернення кредиторів (після встановлення ухвалою суду порушення зі сторони керівника боржника) з грошовими вимогами (попередньо визнаними судом) до керівника боржника та розгляд їх судом.

Розгляд вимог про стягнення грошових коштів з керівника боржника на підставі приписів частини шостої статті 34 КУЗПБ, як і вимог про покладення солідарної відповідальності, **здійснюється за правилами ГПК України в порядку визначеному статтею 7 КУЗПБ у межах справи про банкрутство**, в т.ч. із урахуванням можливості застосування процесуального інституту об'єднання позовів (стаття 173 ГПК України).

Приймаючи до уваги **принцип конкурсного імунітету, не допускається стягнення кредитором(-ами) з керівника боржника грошових коштів в рахунок індивідуального погашення заявлених вимог поза межами конкретної конкурсної процедури.**

3) Регулювання статусу забезпечених кредиторів.

Нормативне регулювання

• Закон про банкрутство

- Забезпечені кредитори зобов'язані подати заяву з грошовими вимогами до боржника під час провадження у справі про банкрутство лише в частині вимог, що є незабезпеченими, або за умови відмови від забезпечення.
- Заяви з вимогами забезпечених кредиторів, у тому числі щодо яких є заперечення боржника чи інших кредиторів, розглядаються господарським судом у попередньому засіданні суду, за наслідками розгляду яких господарський суд ухвалою визнає чи відхиляє (повністю або частково) вимоги таких кредиторів.
- Розпорядник майна зобов'язаний окремо внести до реєстру вимоги кредиторів, які забезпечені заставою майна боржника, згідно з їхніми заявами, а за їх відсутності - **згідно з даними обліку боржника**, а також внести окремо до реєстру відомості про майно боржника, яке є предметом застави згідно з державним реєстром застав (**частини друга, шоста, восьма статті 23 Закону про банкрутство**).

• КУзПБ

- Забезпечені кредитори зобов'язані подати заяву з грошовими вимогами до боржника під час провадження у справі про банкрутство в частині вимог, що є незабезпеченими, або за умови відмови від забезпечення.
- Забезпечені кредитори можуть повністю або частково відмовитися від забезпечення. **Якщо вартості застави недостатньо для покриття всієї вимоги, кредитор повинен розглядатися як забезпечений лише в частині вартості предмета застави. Залишок вимог вважається незабезпеченим.**
- Заяви з вимогами конкурсних кредиторів або забезпечених кредиторів, подані в межах строку, визначеного частиною першою цієї статті, розглядаються господарським судом у попередньому засіданні суду. За результатами розгляду зазначених заяв господарський суд постановляє ухвалу про визнання чи відхилення (повністю або частково) вимог таких кредиторів.
- Розпорядник майна зобов'язаний окремо повідомити господарський суд про вимоги кредиторів, які забезпечені заставою майна боржника, згідно з їхніми заявами, а за відсутності таких заяв - згідно з даними обліку боржника, а також внести окремо до реєстру відомості про майно боржника, яке є предметом застави згідно з відповідним державним реєстром (**частини друга, шоста, восьма статті 45 КУзПБ**).

Щодо моменту набуття прав у справі про банкрутство забезпеченим кредитором

Постанова судової палати з розгляду справ про банкрутство КГС у складі ВС від 22.10.2019 у справі № 910/11946/18

Передбачені Законом про банкрутство наслідки, що настають з моменту порушення справи про банкрутство, полягають, зокрема, в обмеженні прав заставодержателя майна боржника вільно обирати способи та процедуру звернення стягнення на передане в заставу (іпотеку) майно, а також в особливостях задоволення вимог забезпечених кредиторів до боржника: лише в порядку, встановленому Законом, та в межах провадження у справі про банкрутство.

Тож ухвала про відкриття провадження у справі про банкрутство має наслідком зміну порядку задоволення вимог заставодержателя майна боржника. У зв'язку з цим вона є судовим рішенням про права та інтереси особи, що надає заставодержателю право заперечувати у підготовчому засіданні проти відкриття провадження у справі про банкрутство боржника з наділенням у такому разі заставодержателя процесуальними правами учасника у справі про банкрутство щодо подання клопотань, надання доказів тощо і, відповідно, процесуальним правом на оскарження ухвали про відкриття провадження у справі про банкрутство в розумінні частини першої статті 254 ГПК України.

Щодо визначення розміру вимог забезпеченого кредитора до майнового поручителя, який не є боржником в основному зобов'язанні

Постанова судової палати з розгляду справ про банкрутство КГС у складі ВС від 04.02.2021 у справі № 904/1360/19

Фактичні обставини справи

Заявлено АТ "Банк Кредит Дніпро" грошові вимоги до ТзОВ "Дніпротехінвест " в розмірі 63 094 624,07 грн як такі, що забезпечені заставою майна боржника (акції вартістю 3 144 875,13 грн) як майнового поручителя за кредитними зобов'язаннями АТ " Веста Дніпро" перед Банком.

Визнано судом першої та апеляційної інстанцій кредиторські вимоги на суму 59 949 748,94 грн – четверта черга задоволення вимог кредиторів; окремо внесені вимоги кредиторів, забезпечені заставою АТ "Банк Кредит Дніпро" в розмірі 3 144 875,13 грн

Щодо визначення розміру вимог забезпеченого кредитора до майнового поручителя, який не є боржником в основному зобов'язанні

Постанова судової палати з розгляду справ про банкрутство КГС у складі ВС від 04.02.2021 у справі № 904/1360/19

Правова проблема

Визначення розміру вимог забезпеченого кредитора з урахуванням статусу боржника у спірних правовідносинах (майновий поручитель або одночасно боржник в основному зобов'язанні і майновий поручитель)

І підхід – вимоги кредитора, якщо інше не обумовлено договором, визнаються забезпеченими лише в розмірі вартості предмета застави (іпотеки), визначеної між кредитором та боржником (майновим поручителем, який не є боржником в основному зобов'язанні) у договорі застави (іпотеки), що згодом на практиці має наслідком виникнення випадків повторного звернення кредитора до суду із заявою про визнання його вимог забезпеченими у разі продажу предмету застави (іпотеки) за ціною, вищою за ту, що погоджена в договорі застави.

Див. mutatis mutandis постанову Верховного Суду від 16.12.2020 у справі № 921/184/16-г/10):

Фактичні обставини справи

У цій справі Банк звернувся у 2017 році з вимогами на суму 7 260 921,30 грн, які було визнано ухвалою суду забезпеченими на суму 1 227 000,00 грн на підставі визначеної сторонами в договорі заставної вартості предмету іпотеки.

У 2019 році іпотечне майно було реалізовано за 7 000 000,00 грн.

Банк після проведення аукціону звернувся із заявою про визнання його грошових вимог як забезпечених на суму 7 000 000,00 грн в задоволенні якої йому було відмовлено (5 700 000,00 грн – різниця).

Щодо визначення розміру вимог забезпеченого кредитора до майнового поручителя, який не є боржником в основному зобов'язанні

Постанова судової палати з розгляду справ про банкрутство КГС у складі ВС від 04.02.2021 у справі № 904/1360/19

II підхід – вимоги кредитора, якщо інше не обумовлено договором, визнаються забезпеченими лише в розмірі вартості предмета застави (іпотеки), погодженої між кредитором та боржником (майновим поручителем, який не є боржником в основному зобов'язанні) у договорі застави (іпотеки), а в іншій частині вимоги є незабезпеченими та погашаються у черговості, визначеній КУзПБ. У такому разі кредитор одночасно буде і забезпеченим, і конкурсним та матиме не тільки право на участь у зборах кредиторів з правом вирішального голосу, але й на отримання задоволення решти незабезпечених вимог за рахунок іншого майна боржника, яке не є предметом забезпечення (справа № 904/1360/19 – суди попередніх інстанцій).

III підхід – вимоги кредитора, якщо інше не передбачено договором, визнаються забезпеченими у розмірі всієї суми заявлених вимог до боржника (майнового поручителя, який не є боржником в основному зобов'язанні).

Перед ВС постало питання про формування єдиного підходу до визначення розміру вимог забезпечених кредиторів до боржника (майнового поручителя, який не є боржником в основному зобов'язанні)

Щодо визначення розміру вимог забезпеченого кредитора до майнового поручителя, який не є боржником в основному зобов'язанні

Постанова судової палати з розгляду справ про банкрутство КГС у складі ВС від 04.02.2021 у справі № 904/1360/19

Позиція палати з розгляду справ про банкрутство

1. Тлумачення абзацу третього частини другої статті 45 КУзПБ у взаємозв'язку з положеннями статей 572, 575, 589 ЦК України, статей 7, 11, 17, 18 Закону України "Про іпотеку" та статей 12, 19, 28 Закону України "Про заставу" свідчить, що **вимоги забезпеченого кредитора, якщо інше не обумовлено договором застави (іпотеки) та немає заяви такого кредитора про повну чи часткову відмову від забезпечення, до майнового поручителя, який не є боржником в основному зобов'язанні, є забезпеченими в цілому незалежно від облікової оцінки заставного (іпотечного) майна визначеної сторонами в договорі застави (іпотеки).**
2. Кінцева вартість заставного (іпотечного) майна для цілей проведення розрахунків із забезпеченим кредитором **формується в момент його реалізації.**
3. Застава (іпотека) припиняється, а **вимоги забезпеченого кредитора вважаються погашеними у разі реалізації предмета застави (іпотеки)** з дотриманням вимог КУзПБ.

Щодо автоматичного припинення дії мораторію після спливу 170 днів

Постанова судової палати з розгляду справ про банкрутство КГС у складі ВС від 22.09.2021 у справі № 905/1923/15

Відповідно до частини восьмої статті 41 КУзПБ дія мораторію припиняється з дня закриття провадження у справі про банкрутство. Щодо задоволення забезпечених вимог кредиторів за рахунок майна боржника, яке є предметом забезпечення, дія мораторію припиняється автоматично після спливу 170 календарних днів з дня введення процедури розпорядження майном, якщо господарським судом протягом цього часу не було винесено постанову про визнання боржника банкрутом або ухвалу про введення процедури санації.

У частині шостій статті 41 КУзПБ закріплено, що задоволення забезпечених вимог кредиторів за рахунок майна боржника, яке є предметом забезпечення, здійснюється лише в межах провадження у справі про банкрутство.

З метою дотримання принципу судового контролю у відносинах неплатоспроможності та банкрутства, зважаючи на відсутність нормативного врегулювання співвідношення процедур виконавчого провадження та процедур банкрутства, з огляду на мету та цілі КУзПБ, такими, що відповідають положенням чинного законодавства України, можна вважати лише ті дії державного виконавця щодо звернення стягнення на майно боржника, які були дозволені (санкціоновані) судовим рішенням (ухвалою суду) в межах справи про банкрутство.

Отже, після спливу 170 днів з дня введення процедури розпорядження майном, якщо господарським судом протягом цього часу не було винесено постанову про визнання боржника банкрутом або ухвалу про введення процедури санації, задоволення забезпечених вимог кредиторів за рахунок майна боржника, яке є предметом забезпечення, має здійснюватися за ухвалою суду, у провадженні якого перебуває справа про банкрутство, постановленою господарським судом за результатом розгляду заяви кредитора, вимоги якого є забезпеченими.

Щодо відповідності розміру вимог забезпеченого кредитора до майнового поручителя (щодо якого відкрито провадження у справі про банкрутство) розміру грошових вимог (визнаних судом) кредитора до основного боржника (щодо якого порушено провадження у справі про банкрутство)

Постанова судової палати з розгляду справ про банкрутство КГС у складі ВС від 16.08.2023 у справі № 910/23952/15

Визначення розміру кредиторських вимог за забезпеченими зобов'язаннями та відповідно, вимог забезпеченого кредитора, які включаються до реєстру вимог кредиторів у справі про банкрутство, має здійснюватися з урахуванням положень законодавства, яке регулює забезпечення зобов'язань, зокрема статей 572, 575, 589 ЦК України, Законів України «Про заставу», «Про іпотеку». Тлумачення абзацу третього частини другої статті 45 КУзПБ у взаємозв'язку з положеннями статей 572, 575, 589 ЦК України, статей 7, 11, 17, 18 Закону України «Про іпотеку», статей 12, 19, 28 Закону України «Про заставу» свідчить, що **вимоги забезпеченого кредитора**, якщо інше не обумовлено договором застави (іпотеки) та немає заяви такого кредитора про повну чи часткову відмову від забезпечення, до майнового поручителя, який не є боржником в основному зобов'язанні, є **забезпеченими в цілому незалежно від облікової оцінки заставного (іпотечного) майна визначеної сторонами в договорі застави (іпотеки)**.

Іпотека має похідну (акцесорну, додаткову) до основного зобов'язання правову природу, і не може існувати як самостійний правочин за відсутності укладеного основного правочину, виконання зобов'язань за яким забезпечуються відповідним майном. Господарські суди, з огляду на похідний (акцесорний) характер виникнення зобов'язання, визначаючи розмір кредиторських вимог до боржника – іпотекодавця (заставодавця), за наявності провадження у справі про банкрутство основного боржника, зобов'язані враховувати розмір кредиторських вимог, визнаних у такій справі про банкрутство основного боржника під час встановлення та визначення розміру кредиторських вимог до боржника – іпотекодавця. Така вимога зумовлена тим, що розмір зобов'язання майнового поручителя визначається виходячи із дійсних на відповідний момент зобов'язань боржника (позичальника), які існують за основним зобов'язанням (кредитним договором), з урахуванням обсягу забезпечення за умовами забезпечувального договору, що, в свою чергу, зумовлює висновок про те, що **розмір пред'явлених кредиторських вимог до боржника – іпотекодавця не може бути більшим за розмір кредиторських вимог, пред'явлених до боржника за основним зобов'язанням**.

Коливання курсу валют, яке призвело до курсової різниці у розмірі сум кредиторських вимог до основного боржника та кредитора, незалежно від валюти, якою сторони договору погодили здійснювати погашення заборгованості за зобов'язанням, **не можна розцінювати як підставу для визначення за акцесорним зобов'язанням іншого розміру кредиторських вимог, ніж були визнані господарським судом** з подальшим зазначенням у судовому рішенні розміру зобов'язання у гривні **під час розгляду кредиторських вимог в процедурах банкрутства основного боржника**.

Щодо розгляду позовної заяви про звернення стягнення на предмет іпотеки

Постанова судової палати з розгляду справ про банкрутство КГС у складі ВС від 04.10.2023 у справі № 910/20057/16

Позов щодо звернення стягнення на предмет іпотеки не є за своєю суттю зверненням до господарського суду, у провадженні якого перебуває справа про банкрутство, щодо отримання згоди на реалізацію майна боржника у порядку положень ч. 5 ст. 41 КУзПБ, а тому задоволення такого позову матиме наслідком недотримання положень ч. 6 ст. 41 КУзПБ щодо того, що задоволення забезпечених вимог кредиторів за рахунок майна боржника, яке є предметом забезпечення, здійснюється лише в межах провадження у справі про банкрутство.

Щодо неефективності такого способу захисту як визнання недійсним аукціону та визнання недійсними правочинів, вчинених за результатами аукціону з продажу майна банкрута за позовом особи, яка не є кредитором боржника, однак вважає, що її право порушено внаслідок безпідставного недопущення її до участі в аукціоні

Постанова Великої Палати Верховного Суду від 06.07.2022 у справі N 914/2618/16

Банк, який не був учасником аукціону, вважає, що за його рахунок як іпотекодержателя та заставодержателя переможець аукціону (покупець) набув право власності на заставне майно, яке не міг набути зокрема, тому, що: **(а)** не є добросовісним набувачем, ураховуючи його пов'язаність із боржником; **(б)** була зупинена дія ухвали суду першої інстанції від 8 серпня 2019 року, згідно з якою цей суд, зокрема, надав згоду на продаж заставного майна боржника; **(в)** діяла судова заборона ліквідатору та біржі вчиняти дії у справі № 914/2618/16 з проведення аукціону (ів) з продажу та/або у будь-який спосіб здійснювати заходи з реалізації/відчуження заставного майна боржника, що є предметом забезпечувальних договорів; **(г)** ліквідатору та біржі було відомо про наявність судової заборони вчиняти дії щодо проведення аукціону з продажу заставного майна; **(ґ)** ліквідатор діяв недобросовісно, коли визначив для подання заявок особами, які зацікавлені в придбанні майна боржника на аукціоні, нерозумний строк і встановив нерозумну початкову вартість запропонованого до продажу на аукціоні заставного майна за лотом N 1. За таких обставин, враховуючи те, що **банк був іпотеко- та заставодержателем і не отримав належного задоволення своїх вимог за забезпечувальними договорами**, позивач може обґрунтовувати, що вчинені правочини, зокрема **підписаний боржником із переможцем аукціону (покупцем) договір купівлі-продажу, не могли бути достатньою правовою підставою для набуття заставного майна таким переможцем**. А тому вправі, враховуючи вимоги ч. 2 та ч. 3 ст. 264 ЦК України, у цих спірних правовідносинах **витребувати** в інтересах боржника заставне майно у переможця аукціону **на підставі ст. 1212 ЦК України** (у разі, якщо це майно буде відчужене третій особі, - витребувати його від неї на підставі ст. ст. 387, 388 ЦК України). Для цього **немає потреби окремо оскаржувати результати аукціону та договір купівлі-продажу**, яким оформлений продаж заставного майна на аукціоні. У цьому зв'язку, Велика Палата Верховного Суду висувала, що **позовні вимоги про визнання недійсними результатів аукціону та договору купівлі-продажу у спірних правовідносинах не є ефективними способами захисту інтересу та права позивача**.

[Справа № 910/2592/19](#) - щодо відступу від висновку в справі № 914/2618/16 – перебуває на розгляді Великої Палати Верховного Суду.

4) Проблемні питання.

Проблемні питання

- 1) Недостатнє нормативне врегулювання інституту субсидіарної відповідальності (особа, що контролює боржника, розмір відповідальності та можливість її зменшення в залежності від поведінки, розміру частки та наявності впливу на прийняття негативних управлінських рішень тощо).
- 2) Винагорода арбітражному керуючому в залежності від вартості фактично отриманих грошових коштів.
- 3) Непередання бухгалтерської та фінансової документації керівниками та засновниками боржника.

Справи на розгляді судової палати для розгляду справ про банкрутство КГС у складі ВС у 2023 році

Справа № 910/4685/20 - щодо наявності у особи, на яку покладено субсидіарну відповідальність за зобов'язаннями боржника у справі про його банкрутство, процесуальної дієздатності у такій справі, зокрема щодо можливості оскарження судових рішень, якими визнано грошові вимоги кредиторів до боржника (оскільки розмір таких вимог впливає на обсяг майнової відповідальності вказаної особи з огляду на приписи абзацу першого частини другої статті 61 КУзПБ).

Справа № 906/1155/20 (906/1113/21) - щодо наявності/відсутності підстав для відступу від правової позиції про право вимоги щодо субсидіарної відповідальності у справі про банкрутство, викладеної Верховним Судом у складі колегії суддів палати для розгляду справ про банкрутство Касаційного господарського суду в постанові від 26.05.2021 у справі № 912/2007/18; необхідність уточнити правову позицію щодо виникнення (моменту виникнення) права вимоги про субсидіарну відповідальності у справі про банкрутство, зокрема, до завершення формування у ліквідаційній процедурі боржника ліквідаційної маси та продажу майна боржника, що увійшло до складу ліквідаційної маси, до завершення розгляду у межах справи про банкрутство майнових спорів, стороною в яких є боржник тощо за правилами статті 7 КУзПБ.

Справа № 903/51/20 - щодо розгляду грошових вимог податкового органу до боржника та вирішення питання щодо моменту виникнення грошових зобов'язань боржника на підставі податкових повідомлень-рішень та відповідно кваліфікації таких вимог як конкурсних, поточних чи таких, що виникли в процедурі ліквідації боржника.

Справа № 911/1005/23 - щодо кола осіб, які можуть оскаржити ухвалу про відкриття провадження у справі про банкрутство в контексті запобігання зловживанням правами на стадії відкриття провадження у справі про банкрутство і моменту виникнення такої можливості.

Справа № 913/266/20 - щодо питання визначення правового статусу юридичної особи - ПАТ «Укрінбанк»/ПАТ «Українська інноваційна компанія» та, відповідно, який саме орган/суб`єкт наділений повноваженнями на управління такою юридичною особою (права уповноваженої особи Фонду гарантування вкладів фізичних осіб на продовження виведення з ринку ПАТ «Український інноваційний банк» на оскарження судових рішень у цій справі).

Верховний
Суд

Дякую за увагу!